

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ТРАНСФОРМАЦІЙНІЙ МЕТОДОЛОГІЇ ОСВІТНЬО-ПРАВОВОГО ПРОСТОРУ

ДНІПРОВ Олексій Сергійович - Заступник Міністра освіти і науки України - керівник апарату

УДК 340.116:316.42

В статті розглядаються питання трансформації та модернізації освітньо-правового простору. Акцентовується увага на змінних аспектах в сфері освіти в Україні. Вказується на неотложную потребу зміни методологічної підстави освіти в сфері права в бок урахування аксіологічного підходу. Встановлено, що аксіоцентричне вимірювання освітньо-правового простору безпосередньо впливає на зв'язне ланка наукового та практичного обговорення.

Ключові слова: освітньо-правовий простір, аксіологічний підхід, методологія, трансформація, модернізація.

Постановка проблеми

Сучасні інститути політичної системи перебувають у процесі трансформації та модернізації, консервативні тренди істотно впливають на зміст і динаміку цього юридичного та соціокультурного феномену, актуалізуючи в такий спосіб сутність, основні функції і завдання, соціальну роль освітньої сфери в житті суспільства. Водночас сучасні процеси соціально-культурної типізації і політико-правової стандартизації деформують співвідношення впливів локальних, національних та регіональних життєвих просторів, зумовлюючи потребу динамічного розвитку юридично-освітньої сфери.

Класична академічна організація навчання вже на початку ХХ ст. у багатьох країнах світу перестала задовольняти що-

раз більші потреби суспільства, зумовила поступову модернізацію освітнього простору. Почала зароджуватися нова модель освіти, яку згодом назвали відкритою. Основним джерелом розвитку цієї системи був і є один з визначальних принципів демократичного суспільства – вільний розвиток особистості.

Стан дослідження

У спеціальній літературі розгляд проблем правової освіти досліджували представники української та зарубіжної юриспруденції, серед них С. Алексєєв, М. Козюбра, С. Максимов, П. Рабінович, О. Скакун, С. Сливка та ін. Водночас вагомою прогалиною в теоретичній юриспруденції є відсутність єдиного комплексного розуміння трансформаційних, модернізаційних процесів, що вимагає сучасна правова реальність в освітній сфері. У цій науковій статті проаналізуємо антропологічну цінність юриспруденції з уваги на глобалізаційні та інші трансформаційні процеси в сучасному суспільстві.

Виклад основних положень

Розвиток громадянського суспільства неможливий без найважливішого складника цього процесу – соціально корисної, активної поведінки особистості, що забезпечує конструктивний розвиток суспільства.

Змінна парадигма сучасного освітньо-правового простору зумовлена принаймні трьома детермінантами.

По-перше, зміна всієї системи освіти призводить до потреби оновлення й модернізації її завдань, методів і засобів досягнення. Правова освіта не може бути осторонь такого процесу. Співвідношення загального суспільного і правового окремого досліджував, зокрема, С. Максимов. На його думку, правова реальність є не якоюсь субстанційною частиною дійсності, а лише способом організації й інтерпретації певних аспектів соціального життя, буття людини. Але цей спосіб настільки істотний, що коли його немає, розпадається сам людський світ. Тому ми уявляємо його як реальний (такий, що існує). Уже в цьому полягає відмінність буття права від буття власне соціальних об'єктів. Бо світ права – це світ належного, а не фактичного, емпіричного існування. Проте це не означає, що право, по-перше, не пов'язане із соціумом, не є соціальним феноменом і, по-друге, не є феноменом, якого не існує, не має статусу існуючого. Право, безумовно, є соціальним феноменом, тобто визначається певними соціальними інтересами, але не тільки ними. Право відносно незалежне від наявних відносин, тобто воно має власну логіку. Його існування не можна звести до існування фактичного [1, с.44].

По-друге, освітній правовий простір разом з об'єктивним правом трансформується, оскільки перебуває під впливом предмета власного вивчення та аналізу. Вчені намагаються насамперед пояснити саму необхідність нового розуміння права: майже всі відзначають глибокі соціальні, економічні, політичні зміни, що відбулися у світі на межі ХХ–ХХІ ст. і призвели до зміни картини світу, світогляду, ідеології, системи цінностей. Це, своєю чергою, вимагає зміни філософської та наукової картини світу і права як його невіддільної частини. «...Право, – пише І. Честнов, – контекстуально зумовлене і історичною епохою, і певною культурою – цивілізацією через наукове співтовариство, яке розробляє, транслює і пропагує відповідну теорію права. Тому теорія права (праворозуміння) не може «перестрибнути» кордону інтелектуального консенсусу, епістемі епохи і культури – цивілізації» [2, с.254].

По-третє, правоосвітній простір, як усі суспільні інституції, перебуває під впливом активних глобалізаційних процесів. Для теорії пізнання і методології юридичної науки, а також для академічної юриспруденції, одним з найактуальніших питань є дилема фундаментальної зумовленості знання та претензія наукового змісту на істинність, об'єктивність в умовах футуралістичної невизначеності майбутнього глобального простору. «Всеосяжна концепція права необхідна для вивчення існуючих і розробки нових юридичних норм, для введення цих норм у дію потрібні спеціальні методики. В епоху гіперрегламентації законодавчої сфери, педантичного диригенства, перманентної технічної революції, революції у сфері людських і соціальних відносин і, що особливо важливо, в епоху, коли настав час інформатики, необхідно згадати, що для юриста найкраще мати розум, ґрунтовно скроєний, ніж розум, ґрунтовно заповнений, і що чисте знання, заради торжества якого природна людська пам'ять була витіснена штучною пам'яттю комп'ютера, нічого не вартує без загальної концепції права, без належної аргументації та системності» [3, с.13].

Сучасні загальноцивілізаційні тенденції розвитку системоутворювально впливають на реформування системи освіти України, що передбачає:

- перехід до динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, що дасть змогу задовольнити можливості особистості в здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівня за бажаним напрямком відповідно до її здібностей та забезпечити їм (фахівцям) мобільність на ринку праці;
- формування мережі вищих навчальних закладів, яка за формами, програмами, термінами навчання і джерелами фінансування задовольняла б інтереси особи та потреби кожної людини і держави загалом;
- підвищення освітнього і культурного рівня суспільства, створення умов для навчання упродовж усього життя;
- піднесення вищої освіти України до рівня вищої освіти в розвинених країнах світу та її інтеграція в міжнародне науково-освітнє співтовариство.

На нашу думку, вказані механізми удосконалення освіти надзвичайно важливі для українського правового простору. Проте сам механізм є «сухим» чинником, може девальвовано, нормативно-догматично (у негативному розумінні цього терміна) реалізовуватися окремими суб'єктами, що призведе до часткового, поверхового, можливо, навіть девіаційного впливу на модернізацію національної правової освіти. Тому, окрім реальних засобів, потрібно розробляти принципи, підходи, ідеології та методології трансформації правоосвітньої сфери. Цього можна досягти, якщо взяти за основу у трансформаційних перетвореннях аксіологічний підхід.

Пришвидшення науково-технічного прогресу зумовлює підвищення рівня вимог до якісного потенціалу робочої сили, котра генерує, розробляє та впроваджує нові технологічні ідеї. В умовах трансформації українського суспільства особливої значущості набувають питання формування у студентів нових життєвих стратегій, компетентності, посилення гнучкості та мобільності поведінки. Що потужніший життєвий потенціал випускника, то легше йому здолати кризові ситуації, оволодіти конструктивно-перетворювальною позицією; усе це, безперечно, висуває нові вимоги до інтелектуальної підготовки фахівців, потребує їх вдосконалення через освіченість, професіоналізм, комунікабельність.

Аксіологічний підхід дає змогу зрозуміти суспільство та його правову систему з погляду панівної в ньому системи цінностей. Упровадження його в методологію правознавчої трансформації сприятиме усвідомленню майбутніми фахівцями юридичної сфери ідеї цінності, допоможе зрозуміти категорію належного та бажаного вектора правового регулювання, на відміну від реального, дійсного, тобто здійснити нормативно-ціннісний вимір цивілізації. Для майбутніх юристів важливо також пізнати панівні в суспільстві цінності, які є духовною основою соціуму, це дасть змогу встановити адекватність або сумісність з ними розроблених чи запозичених політико-правових інститутів, а отже, виявити їх потенційну ефективність, продуктивність

чи контрпродуктивність у конкретному соціальному середовищі.

Враховуючи те, що правова освіта формує ціннісні інтенції суспільства, доктринально важливо імплементувати антропологічні стандарти, оскільки система цінностей становить основу моралі будь-якої спільноти і, відповідно, визначає критерії моральності права.

Моральність права означає його адекватність цінностям, що панують у локальному середовищі [4, с.137].

Маємо відзначити, що увага до моральності права, визначення його природи зумовлена, зокрема, пошуком ідеального образу права за допомогою ідентифікації наявного права через мораль. Заразом з'ясовується, що в суспільстві можуть існувати суперечливі етичні цінності, тож потрібно виробити критерії балансування чинного права в підході до цих цінностей. Ситуація ускладнюється і тим, що підхід до визначення названих критеріїв юридичною наукою та іншими соціальними науками може істотно відрізнятись. Наприклад, критерії здорового глузду в підходах до його розуміння істотно відрізняються в економічній науці і практиці, у праві і моралі [див. 5].

Освітній простір може бути плацдармом аксіологічного консенсусу, шляхом вироблення єдиних спільних наукових підходів до розуміння та оцінки політичної, державної, економічної та правової реальності. Сучасна освітня модель, на думку представників львівської школи права, має бути побудована на основі «запровадження інтегративного навчального курсу «людинознавство» (ідея Б. Мещерякова) та відкриття антропологічних факультетів «у якості експериментальних площадок із «виращування» нової практики освіти, що розвивається...»[6, с. 317].

Аксіоцентричний вимір правової освіти безпосередньо впливає на зв'язкову ланку наукового і практичного узагальнення. Простір наукознавчих аспектів правового академічного знання вимагає від майбутнього фахівця якісного засвоєння належного рівня правових знань. Якість – основна умова для довіри, сумісності і привабли-

вості в просторі вищої освіти; вона вимагає балансу між нововведеннями і традиціями, перевагами і соціально-економічною необхідністю. Оцінка якості правової освіти має ґрунтуватись не на тривалості та змісті навчання, а на знаннях, уміннях і професійних якостях випускників. Щоб на практиці адекватно реалізувати професійні знання, правова освіта вимагає і певних загальнолюдських стандартів та особистих ціннісних рис. І це зрозуміло, адже професійну юридичну освіту здобувають здебільшого майбутні держслужбовці. Тож вагомим є не тільки рівень їхніх професійних знань, а й належна морально-ідеологічна основа їх правозастосовної практики.

Підтвердження актуальності антропологічного виміру фахівців у галузі права знаходимо в міжнародних та вітчизняних правових джерелах. Скажімо, в Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Про Декларацію про поліцію» вказано, що офіцер поліції повинен отримати ретельну загальну підготовку, професійну підготовку та підвищення кваліфікації, а також відповідне навчання із соціальних проблем, демократичних свобод, прав людини і, зокрема, Європейської конвенції з прав людини [7]. У свою чергу, в Кодексі суддівської етики, що затверджений XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 р., наголошено, що судді «зобов'язані демонструвати і пропагувати високі стандарти поведінки, у зв'язку з чим добровільно беруть на себе більш істотні обмеження, пов'язані з дотриманням етичних норм як у поведінці під час здійснення правосуддя, так і в позасудовій поведінці» [8]. Наказом Міністерства внутрішніх справ від 22 лютого 2012 р. № 155 затверджені Правила поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України, наказом Генеральної прокуратури України від 28 листопада 2012 р. № 123 затверджено Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури тощо.

Висновок

Практичні механізми методологічного перезавантаження правового освітнього

простору в бік аксіологічних констант мають реалізовуватися, на нашу думку, через:

- переосмислення методолого-наукового вивчення та викладання галузевих дисциплін, первинного конституційного права України. Як вказує В. Джуно, «значимість аксіологічного підходу полягає, серед іншого, у його великому евристичному потенціалі для пізнання тенденцій конституційного розвитку у тих соціальних середовищах, у яких є наявним конфлікт ціннісних орієнтирів у різних соціальних проявах» [9, с.262];

- впровадження в теоретично-історичну систему юриспруденції аспектів генезису та констант ціннісних правових категорій, визначення їх домінантного значення для сучасного суспільного простору;

- введення в обов'язкові плани навчання майбутніх фахівців у галузі права наукових дисциплін, основним предметом розгляду яких є людина та її ціннісні категорії, це – «Соціологія», «Релігієзнавство», «Кратологія», «Культурологія» тощо; а у варіативну їх частину, особливо правову, – «Соціологію права», «Канонічне право», «Правову кратологію», «Правову етику», «Правову культуру юриста», «Правову аксіологію» тощо.

Література

1. Максимов С. Правова доктрина: філософсько-правовий підхід / С. Максимов // Право України. – 20013. – № 9. – С. 34–51.
2. Честнов И. Л. Критерии современности правопонимания: современна ли интегративная концепция права? / И. Л. Честнов // Философия права в России: история и современность. Материалы третьих философско-правовых чтений памяти академика В.С. Нерсисянца / отв. ред. В. Г. Графский. – М. : Норма, 2009. – 320 с.
3. Бертель Ж.-Л. Общая теория права / Ж.-Л. Бертель ; под общ. ред. В. И. Даниленко ; пер. с фр. – М. : NOTA BENE, 2000. – 576 с.
4. Лукашева Е. А. Человек, право, цивилизации: нормативно-ценностные измерения / Е. А. Лукашева. – М., 2009. – 384 с.
5. Див.: Zamir E., Medina V. Law, economics and morality / E. Zamir, V. Medina.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються питання трансформації та модернізації освітньо-правового простору. Акцентується увага на змінних аспектах у сфері освіти в Україні. Вказується на нагальну потребу зміни методологічного підґрунтя освіти у сфері права в бік врахування аксіологічного підходу. Встановлено, що аксіоцентричний вимір правової освіти безпосередньо впливає на зв'язкову ланку наукового і практичного узагальнення.

SUMMARY

This article deals with the transformation and upgrading of educational and legal space. Attention is focused on variable aspects of education in Ukraine. The urgent need for change in the methodological foundations of education in the field of law towards consideration of axiological approach is highlighted. It is established that axiocentral dimension of legal education directly affects the coherent link of scientific and practical synthesis.

– Oxford : Oxford univ. press, 2010. – 376 p.

6. Вовчанська Л. С. Діалогічно-антропологічна складова в зарубіжній освітній практиці / Л. С. Вовчанська // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: збірник наукових праць І за ред. Ю.С. Шемшученка, В.П. Тихого, М.М. Цимбалюка, І.С. Гриценка; упор. О.В. Кресін, І.М. Ситар. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – С. 317-319.

7. Статус поліції: міжнародні стан-

дарту і зарубіжне законодавство / ред. О. А. Банчук. – К. : Москаленко О. М., 2013. – 588 с.

8. Кодекс судівської етики, що затверджений XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki\(1\).pdf](http://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki(1).pdf).

9. Джунь В. Аксіологічний інструментарій у соціології конституційного права / В. Джунь // Право України. – № 5. – 2013. – С. 262–273.